

HUMANISTICKE STUDIJE

12 | 2024

UNIVERZITET
DONJA GORICA

ČASOPIS HUMANISTICKE STUDIJE

Glavni i odgovorni urednik:
Dragan K. Vukčević

Urednik broja
„Primijenjena etika“:
Kristina Bojanović

Redakcija:
1. Đorđije Borozan (Podgorica);
2. Ilija Vujačić (Podgorica);
3. Dragica Vujadinović (Beograd);
4. Milan Podunavac (Podgorica);
5. Cirila Toplak (Ljubljana);
6. Mirjana Maleska (Skoplje);
7. Asim Mujkić (Sarajevo);
8. Kristina Bojanović (Podgorica).

Savjet:
1. John Keane (Sidney);
2. Nenad Dimitrijević (Beograd);
3. Čedomir Čupić (Beograd);
4. Olga Breskaja (Vilnius);
5. Ana Krasteva (Sofija, Lyon);
6. Panos Ljoveras (Solun);
7. Đuro Šušnjić (Beograd);
8. Viljam Smirnov (Moskva);
9. Rudi Rizman (Ljubljana);
10. Alpar Lošonc (Novi Sad);
11. Vesna Kilibarda (Podgorica);
12. Stefano Bianchini (Bologna);
13. Hans-Georg Ziebertz (Würzburg);
14. [Ratko Božović.]

Sekretarka: Kristina Bojanović

Dizajn: [Mile Grozdanić]

Priprema za štampu: Bojan R. Popović
Medeon, Podgorica

Lektura i korektura: Sonja Živaljević

Izdavač: HS, UDG

Podgorica,
2024.

SADRŽAJ

DRAGAN K. VUKČEVIĆ Uvodna riječ
glavnog i odgovornog urednika /5/

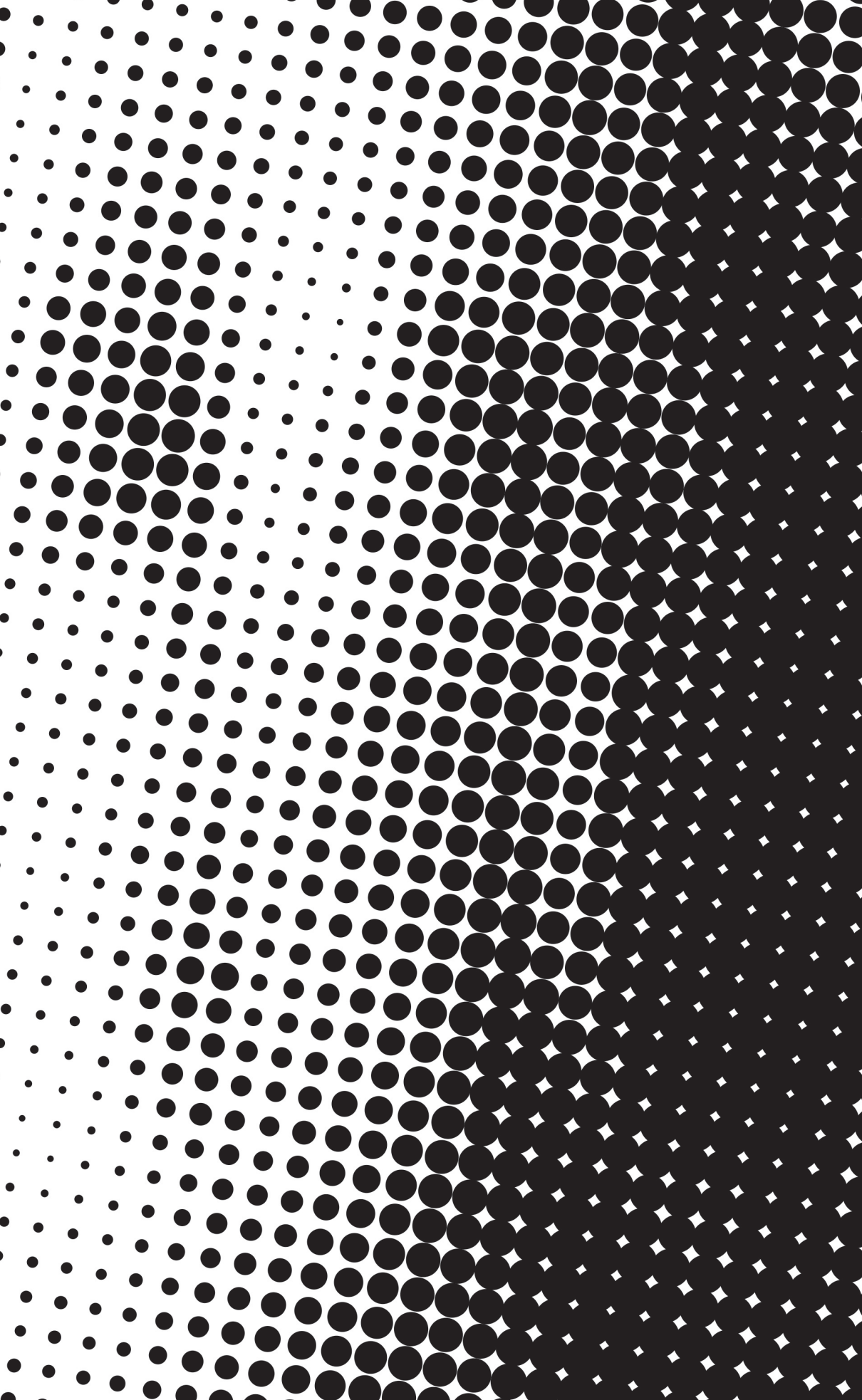
Uz temat ovog izdanja Humanističkih studija /7/

DIO I TEMA BROJA: Primijenjena etika
DEJL ŽAKET Šta je posao novinara? /13/
DEJL ŽAKET Cenzura i uskraćivanje informacija radi višeg dobra /25/
MARK IZRAEL i IJAN HEJ Zašto uopšte da brinemo o etici? /39/
MARK IZRAEL i IJAN HEJ Činiti dobro i
izbегavati da se naudi drugima /49/

DIO II Četiristo godina od rođenja Bleza Paskala
MILOSAV GUDOVIC Paskal, ili o lađi ne-izvesnog /67/
KRISTINA BOJANOVIĆ Blez Paskal: Misao kao etička kategorija /73/

DIO III Trista godina od rođenja Imanuela Kanta
IMANUEL KANT Ogled o mentalnim bolestima /83/
MOMČILO T. SELESKOVIĆ Kriticism /93/
KRISTINA BOJANOVIĆ Život po maksimama.
O knjizi Manfreda Kuna, *Kant. Biografija* /103/

DIO IV Prikazi
NIKOLA BANIĆEVIĆ Džon Meršajmer i Sebastijan Rosato,
Razum i moć: kako države misle /113/
ILIJA VUJAČIĆ Milan Podunavac, *Režimi straha* /117/
KRISTINA BOJANOVIĆ Arnold Tojnbi, *Proučavanje istorije* /127/

Džon Meršajmer i Sebastijan Rosato,
Razum i moć: kako države misle
 CID, Podgorica, 2024.
 (Nikola Banićević*)

Spoljna politika danas postala je spoj teorije i prakse, što se da primijetiti po ekspanziji radova koji tretiraju ovu temu. Neki su, međutim, često isključivo teorijskog karaktera, te se ne oslanjaju na njenu primjenu u praksi.

Živimo u svijetu dinamičnih komunikacija između subjekata međunarodnih odnosa, posebno država. Ostvarivanje spoljnopolitičkih ciljeva država zavisi od mnogih faktora, među kojima je ličnost donosioca odluka jedna od posebno važnih. Njihove odluke su predmet multidisciplinarnе analize i često se problematizuju sa ključnim pitanjem: da li su one racionalne ili iracionalne? Takođe, ove odluke moraju se dovesti u vezu sa strateškim promišljanjem donosioca odluka, jer je strateški pristup u međunarodnoj politici od značaja za ostvarivanje spoljnopolitičkih agendi. Postavlja se pitanje da li subjekti kojima je povjereno odlučivanje mogu strateški donijeti racionalne odluke. Uzimajući za osnov svoje knjige *Razum i moć: kako države misle* upravo pitanje racionalnosti u spoljnoj politici, Džon Meršajmer i Sebastijan Rosato daju širu sliku značaja racionalnog pristupa u promišljanju ove problematike. Autori knjige su politikolozi, dokazani stručnjaci iz oblasti međunarodnih odnosa, a Meršajmer je prvenstveno poznat po teoriji *ofanzivnog realizma*. Njegov opus u međunarodnim odnosima ima ključnu ulogu u proučavanju geopolitike velikih država i uzroka sukoba. Pred nama je knjiga u kojoj su Meršajmer i Rosato ukrstili snage, ne odstupajući od osnovne ideje realističkog pristupa, pri čemu valja dodati da u istoj čitamo geopolitičku analizu trenutnih dešavanja u međunarodnim odnosima. Djelo je objavila podgorička izdavačka kuća CID, a prevod sa engleskog jezika potpisuje Slobodan Divjak.

Autori već u predgovoru stavljaju do znanja da se radi o knjizi koja razmatra aktuelnu problematiku rata u Ukrajni i da će se u svojoj argumentaciji služiti konkretnim primjerima. Međutim, predgovor nije puko nabranje događaja u ovom ratu; naprotiv, rat se koristi za analizu racionalnog i iracionalnog pristupa. Autori ih posmatraju kroz djelovanje ključnih donosioca političkih odluka, predsjednika Ruske Federacije, Vladimira Putina i predsjednika SAD, Džozefa

* mr Nikola Banićević, Humanističke studije, Univerzitet Donja Gorica, Nikola.Banic2@udg.edu.me

Bajdena. Analizirajući rat, autori knjige postavljaju pitanje *šta je racionalnost* u međunarodnim odnosima. Tragom pronalaženja odgovora zaključuju da je, uprkos mnogim stavovima koji su dolazili od političke i naučne javnosti, odluka ruskog predsjednika iracionalna — ona ipak bila racionalna. Oslanjajući se na kredibilnu teoriju, autori vjeruju da je odluka ruskog političkog vrha bila usmjerena na stvaranje bedema spram geopolitičkih ciljeva Zapada. Stoga se može reći da je njegova odluka bila u skladu sa teorijom *ravnoteže snaga*. Na ovaj način, autori znalački, na konkretnom primjeru, ukazuju na vezu između racionalnog donošenja odluka i teorija u međunarodnim odnosima. Racionalni pristup spoljnoj politici podrazumijeva i šire sagledavanje procesa, što autori takođe pokazuju na konkretnom primjeru. Predgovor zaključuju kontratezom u odnosu na one koje su učestale kod nekih autora literature o međunarodnim odnosima, naime da se države često ponašaju iracionalno. Oni tvrde da je najveći broj država tokom istorije u ključnim istorijsko-političkim događajima postupao racionalno.

Autori ističu jednu nelogičnost, čime započinju akademsku raspravu na temu racionalnosti, sa zagovornicima drugačijeg stava. Naime, oni kažu da, ako je tačna tvrdnja da su donosioci političkih odluka neracionalni u svojim postupanjima, onda je pitanje da li tradicionalno shvatanje međunarodnih odnosa može da opstane. Ono podrazumijeva da su države, a time i donosioci odluka racionalni. Veoma vješto, uzimajući jedan od ključnih argumenata tradicionalista, ukazuju da shvatanje o neracionalnosti država i njihovih lidera nije održivo. Džon Meršajmer i Sebastijan Rosato bave se istraživanjem pretpostavki koje su potrebne da bi donosioci političkih odluka djelovali racionalno. U tu svrhu postavljaju dva pitanja: šta je racionalno i da li su države stvarno racionalni akteri? Postavljajući navedena pitanja, autori sebi nameću izazov da, odgovarajući na njih, potvrde svoj stav ili se suoče sa činjenicom da je njihova teza o racionalnosti neodrživa. Pošto su donosioci odluka suočeni sa problemom nedostaka relevantnih informacija u međunarodnoj politici, teže im je govoriti o strateškoj racionalnosti. Ovome treba dodati i razliku između djelovanja donosioca političkih odluka i država u međunarodnim odnosima. Kako bi ovu razliku precizno objasnili, autori uvode dva termina: *individualna* i *kolektivna racionalnost*. Džon Meršajmer i Sebastijan Rosato ne slažu se sa često prisutnom konstatacijom da se racionalnost u donošenju odluka koristi za maksimalizaciju očekivane koristi. Ovakvo shvatanje smatraju „uskim” i nedovoljno sadržajnim. Neophodno je uključiti individualnost svakog donosioca odluka. Potrebno je postaviti pitanje: kako oni doživljavaju svijet prije nego se suoče sa problemima i kriznom situacijom u međunarodnim odnosima. Autori insistiraju na razumijevanju individualnosti u donošenju odluka i sagledavanju šire slike u postizanju ciljeva, sugerišući da maksimalizacija koristi nije i jedini motiv za postupanje. Vrlo precizno dovode u pitanje tvrdnje političkih psihologa da su donosioci odluka neracionalni, navodeći čitav niz kontraargumenata.

Zaključuju da je cilj racionalnosti opstanak države u međunarodnim odnosima.

Pažnju posebno zaokuplja poglavlje knjige koje nosi naziv „Neizvjesnost na djelu”. Autori smatraju da neizvjesnost u međunarodnim odnosima otežava proces upravljanja krizama i donošenje velikih strategija. Precizno prave razliku između ova dva pojma, napominjući da je prvi kratkoročan a drugi dugoročan proces. Za neizvjesnost navode primjer nesigurnosti američkih kreatora politike i zauzimanja strategije prema Evropi posle Drugog svjetskog rata. Takođe, bila je nepoznanica kakva će biti reakcija snaga SSSR posle rata, kao i položaj posleratne Njemačke u međunarodnim odnosima. Da razvijanje strategije nije jednostavan proces, već dugotrajan i na racionalnom stavu zasnovan, autori dokazuju činjenicom da je SAD razvio strategiju kroz četiri opcije. U nastavku navode strategije koje je SAD imao prema istočnoj Aziji posle Hladnog rata i Japanu posle Perl Harbora, te odnos prema kubanskoj raketnoj krizi. Sve navedene primjere koriste kao dokaz za svoju tvrdnju o racionalnosti kao izboru donosioca odluka.

Autori ove knjige postavljaju pitanje: kakav je odnos teorije i politike? Navešće niz primjera koji ukazuju na činjenicu da donosioci odluka ipak koriste teorije prilikom donošenja odluka, posebno kod stvaranja strategija. Ova veza, prema shvatanju autora, ima uporište u ekonomskom svijetu, u kojem korišćenje teorija služi za stvaranje veće izvjesnosti u procesima. Kada su u pitanju međunarodni odnosi, autori ukazuju na američku primjenu teorije liberalne hegemonije, kada je svijet postao unipolaran. Skreću pažnju na vezu racionalnosti i upravljanja krizama, ukazujući da se krizama može upravljati jedino racionalnim ponašanjem donosioca odluka. Navode dva upečatljiva primjera, ulazak Njemačke u Prvi svjetski rat i odluku SAD da pređu 38 paralelu, kao pokušaje upravljanja krizama. Zaključuju da prilikom upravljanja krizama i stvaranja velikih strategija, racionalni akteri nisu uvijek uspješni u ostvarivanju svojih ciljeva.

Iako Džon Meršajmer i Sebastijan Rosato zastupaju mišljenje da su države i politički donosioci odluka racionalni, ne bježe od razmatranja nekih primjera koji ukazuju na suprotno, neracionalno ponašanje. Time potvrđuju da postoje izuzeci. Autori posebno potenciraju činjenicu da se u ovim slučajevima odluke donose bez rasprava i valjane teorijske argumentacije. Svoje izlaganje potvrđuju kroz primjere, pa tako navode neracionalno ponašanje SAD prilikom kubanske raketne krize i napada na Irak 2003. godine. Takođe, autore zanima odgovor na pitanje da li su države racionalne u odnosu na potrebu postizanja ciljeva u međunarodnoj politici. Da bi odgovorili na ovo pitanje, uvode termin *ciljana racionalnost*. Suprotstavljaju svoje mišljenje tezi brojnih autora o besmislu diskutovanja o ciljanoj racionalnosti, jer racionalni ili neracionalni cilj ne postoje. Smatraju da je njihov stav nedovršen. Države o svojim ciljevima razmišljaju putem donošenja racionalnih odluka, kako bi ostvarile primarni cilj, a to je opstanak. Iako se nekad čini da države razmišljaju iracionalno i

time ugrožavaju svoj opstanak, autori iznose suprotno mišljenje, navodeći primjer stvaranja nukleranog naoružanja, ne samo kao ofanzivnog, već i kao defanzivnog elementa, a sve u cilju očuvanja opstanaka države. Time što države imaju vrhunski cilj (opstanak), njihova ponašanja su racionalna i idu u tom pravcu, zaključuju autori. Oni konstatuju da je pogrešno povezivati racionalnost u postupanju država sa mirom među državama. Države po pravilu ne postupaju racionalno kako bi se ostvarili mir i sklad u međunarodnoj zajednici. Ako bi to bio slučaj, došlo bi, prema njihovom mišljenju, do miješanja racionalnosti i morala. Naglašavaju da je obeshrabrujuće, ali istinito, da države ponekad, kada postupaju racionalno, započinju i vode sukobe različitih razmjera.

Knjiga *Razum i moć: kako države misle* predstavlja vrijedan doprinos proučavanju međunarodnih odnosa i politike sa dva stanovišta. Prvo je teorijsko, jer obiluje poređenjima različitih teorijskih shvatanja po pitanju racionalnosti. Drugo je praktično, jer donosi značajan broj primjera iz prakse međunarodnih odnosa. Od posebnog je značaja što autori kombinuju ova dva stanovišta, pružajući jasnu argumentaciju za svoje mišljenje i stavove. Ovo djelo karakteriše posebno vrijedan analitički pristup, snaga argumenata, otvorenost autora, jasnoća u izrazu i stavu i njihova spremnost da razumiju različitosti. Knjigu *Razum i moć: kako države misle* posebno preporučujem stručnoj javnosti i studentima, ali i zainteresovanim laicima, jer se njenim čitanjem otkrivaju novi horizonti u međunarodnoj politici. Radi se o značajnom djelu koje će, bez dileme, podstaći čitaoca na razmišljanja o ključnim temama u međunarodnoj politici.